

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ОТГ

ГОВОРЯЧИ про бібліотеку, ми насамперед акцентуємо увагу на її приміщенні, фондах, технічному оснащенні, персоналі, тобто внутрішніх факторах організації діяльності закладу. Проте бібліотека як відкритий інститут залежить не тільки від цих чинників, а й від зовнішнього середовища.

Факторів впливу зовнішнього середовища на організації та установи дуже багато. Відомий учений, фахівець з міжнародного маркетингу, автор книги «Основи маркетингу» Ф. Котлер вважає, що зовнішнє середовище будь-якої організації, установи, підприємства складається з шести основних факторів: демографічних, економічних, природних, науково-технічних, політичних і факторів культурного середовища [1, с.114].

Зовнішні фактори впливу – це умови і чинники, котрі організація чи установа не може змінити, але повинна постійно враховувати у своїй діяльності.

Вплив зовнішнього середовища значно зростає в умовах децентралізації влади в Україні, створення ОТГ, реформування бібліотечної справи.

Адміністративно-територіальна реформа в нашій країні триває вже третій рік. За цей час, а саме з 25 жовтня 2015 р. по 30 квітня 2017-го, створено 415 ОТГ, які отримали нові повноваження, ресурси, а з ними і можливості зростання рівня якості життя та надання послуг. Їх ключовим завданням є заохочення громад до самообілізації, орієнтації на місцевий розвиток, пошук та використання наявного потенціалу. Адже одним із основних завдань реформи є сталий розвиток, орієнтований передусім на людину та покращення якості її життя, забезпечення комфортного проживання. А високий інтелектуальний рівень жителів у майбутньому має забезпечити конкурентоспроможність громади.

Бібліотека є складовою громади як центр задоволення потреб громадян у публічній інформації, формування в них інформаційних мотивів; як інформаційний посередник між владою та громадою; осередок популяризації книги та читання, соціокультурний центр тощо.

Рішення про організацію мережі бібліотек у населених пунктах спроможної територіальної громади приймає сама громада, адже вони фінансуються з місцевого бюджету. Разом з тим зростає громадська відповідальність за їх організацію та діяльність. Інформаційні ресурси бібліотек є важливим стратегічним потенціалом суспільства та основою покращення різних сфер життя людини, тому турбота керівництва ОТГ про бібліотеки є одночасно турботою про духовний, інтелектуальний і матеріальний розвиток жителів.

Децентралізація створює нові виклики і ризики для публічних бібліотек. Впливаючи на їх внутрішню структуру, на організацію надання бібліотечних послуг в умовах ОТГ, вона разом з тим дає можливість створити бібліотеки, які повністю відповідали б потребам громади, адже рівень розвитку цих закладів є одним із провідних факторів, що впливають на загальнокультурний та освітній рівень населення.

Великий вплив на організацію, розвиток та становлення бібліотек має законодавчо-правовий фактор, тобто правове поле, в якому сьогодні відбувається реорганізація діяльності книгозбірень. Сформована в Україні система законодавчих та нормативно-правових актів визначає цілі, завдання та основні параметри організації діяльності бібліотек. Місцевим громадам надано нові повноваження. Тому в процесі організації бібліотек в ОТГ слід дотримуватись узгоджень законодавства України у сфері адміністративної реформи із законодавством України у сфері культури та бібліотечної справи.

Сформована раніше система законодавчих та нормативно-правових документів змінюється відповідно до потреб суспільства. Рішення про організацію мережі, її статус (централізована бібліотечна система, центральна бібліотека, окремі бібліотеки) приймаються органами місцевого самоврядування з урахуванням соціально-економічних, національних, культурно-освітніх і виробничих потреб громад та відповідно до законодавства і державних соціальних нормативів.

Хоча ОТГ і надано право самостійно приймати рішення щодо створення на своїй території мережі установ та організацій, але має бути і базис, тобто мінімальні нормативи, стандарти, індикатори контролю, визначені основні напрями та перелік обов'язкових послуг, котрі надаються бібліотеками. Поки що діють мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні (1997) [2]. Міністерством культури України розроблено проект «Мінімальний культурний кошик», дія якого спрямована на базовий рівень встановлення і формування мінімальних культурних стандартів для забезпечення соціальних гарантій на рівний доступ до якісного культурного продукту всіх громадян України, незалежно від місця проживання [3].

ОТГ дається право на створення кількох варіантів функціонування бібліотек за різними моделями. Організації роботи щодо надання бібліотечних послуг в умовах ОТГ сприяють «Рекомендації щодо організації надання бібліотечних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад», розроблені Національною бібліотекою України імені

Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) [4]. Отримати методичну допомогу в практичному розв'язанні конкретних питань, ознайомитись із кращими історіями успіху та кращим досвідом можна у блозі цього закладу «Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади» [5]. Питання організації публічних бібліотек в умовах адміністративної реформи неодноразово порушувалося на засіданнях круглих столів у НБУ ім. Ярослава Мудрого, на всеукраїнських науково-практичних конференціях «Бібліотека і книга в контексті часу» [6], на Львівському бібліотечному форумі. Так, на конференції «Модерна бібліотека в мінливому світі», що проходила в рамках VII Львівського бібліотечного форуму (2016), було презентовано програму адвокаційної діяльності УБА «Дієва бібліотека – успішна громада», спрямовану на забезпечення права жителів на отримання якісних сучасних бібліотечних послуг, розширення обізнаності кожного мешканця територіальної громади щодо потенціалу і можливостей сучасної бібліотеки, підвищення статусу бібліотекарів у конкретному населеному пункті [7]. Під час роботи студії «Ефективні практики» висвітлювалося питання «Організація діяльності бібліотек в об'єднаних територіальних громадах: перші кроки до оптимізації та модернізації (досвід бібліотек Хмельниччини)» [8].

На VII Міжнародній науково-практичній конференції в смт Славському «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири» (2017) учасники працювали, зокрема, над розробленням моделей організації бібліотечних мереж в ОТГ з урахуванням європейських стандартів та українських реалій [9].

У Хмельницькій ОУНБ для забезпечення методичної допомоги публічним бібліотекам області в питаннях організації діяльності цих закладів в умовах децентралізації створено консультативну робочу групу, до якої увійшли, крім бібліотечних фахівців, працівники Хмельницького офісу реформ. Спільно із зацікавленими організаціями проведено громадські обговорення «Адміністративна реформа і бібліотеки: нові виклики, нові умови, нові рішення», реалізовано проект «Поінформована громада – демократична країна», 7 бібліотек області спільно з відділенням УБА реалізують проект «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні». Багато уваги приділяється підвищенню фахового рівня бібліотечних працівників Хмельниччини з цієї теми. Проведено також літню школу бібліотечного менеджера «Трансформація публічних бібліотек в умовах адміністративної реформи» на базі Новоушицької ЦБС. Учасники обговорили важливі питання організації бібліотек, поділилися історіями успіху щодо якісного обслуговування місцевого населення, перетворення їх на інформаційні центри громад. На щорічних обласних форумах бібліотек краю проводяться «Ярмарки бібліотечних ініціатив», конкурси на кращу практику надання інноваційних послуг громаді, бібліоквести тощо.

Не менш важливим чинником зовнішнього середовища бібліотек ОТГ є населення (користувачі та

потенційні користувачі). Від його кількості, складу, соціально-демографічних характеристик залежить розвиток зовнішнього середовища громади, що впливає на організацію діяльності бібліотеки. Саме населення є замовником і споживачем послуг, і бібліотека через задоволення його інформаційних потреб бере участь у покращенні життя соціуму (громаді). Що більше ресурсів – інформаційних, фінансових, матеріально-технічних, кадрових – громада надає бібліотечі, то якісніше книгозбірня задовольняє інформаційні потреби населення. Це дає змогу формувати мережу бібліотек з огляду на потреби і можливості громад. Головним має бути не просто збереження кількості бібліотек, а забезпечення надання якісних послуг, урахування при цьому економічний стан, тобто економічну спроможність утримувати необхідну кількість закладів культури.

Станом на серпень 2017 р. в Хмельницькій області 213 сільських рад з 12 районів об'єднано у 26 ОТГ з різними економічними і соціальними ситуаціями. Це 12 сільських, 11 селищних, 3 міські ОТГ, до яких увійшло 570 населених пунктів (43% території області). Вони різні за площею, кількістю населених пунктів, чисельністю населення, моделлю організації. Також ці ОТГ мають різний рівень фінансової самостійності, різні доходи в розрахунку на одну особу, відмінну кількість бібліотек.

На етапі створення ОТГ книгозбірні було передано громадам, і ці заклади діяли як окремі публічні бібліотеки. Сьогодні здійснюються активні пошуки оптимальних моделей розвитку бібліотек, найприйнятніших для конкретної ОТГ, урахування її економічних можливостей, демографічну ситуацію, відстань між селами, культурне середовище.

Нині в ОТГ перебувають і працюють 313 бібліотек, що становить 37,5% від загальної кількості книгозбірень Хмельницької області. Чисельність бібліотек в ОТГ різна – від 26 (Чемеровецька селищна ОТГ) до 3 (Розсошанська сільська, Поніківська селищна ОТГ).

Моделі організації публічних бібліотек також різні. У двох ОТГ створено ЦБС із філіями. Ці бібліотечні системи об'єднують 24 (Новоушицька) і 22 (Старосинявська) книгозбірні.

У 6 ОТГ (Волочиська міська, Гуменецька сільська, Дунаєвецька міська, Меджибізька селищна, Полонська міська, Чемеровецька селищна) організовано публічні бібліотеки (юридичні особи) з філіями. Наприклад, спочатку в створену Гуменецьку сільську ОТГ увійшло 13 окремих бібліотек. Пізніше рішенням 20-ї (позачергової) сесії VII скликання Гуменецької сільської ради від 3 травня 2017 р. на базі Гуменецької сільської бібліотеки та бібліотек-філій створено комунальний заклад «Гуменецька публічна бібліотека» з правом юридичної особи. Затверджено структуру закладу, куди увійшли адміністрація, відділ комплектування та обробки літератури, відділ обслуговування з 4 територіально відокремленими структурними підрозділами (пунктами видачі) та 9 відокремлених структурних підрозділів (бібліотек-філій). Затверджено Статут комунального закладу з визначенням його методичних функ-

цій та Положення про бібліотеки-філії. Крім того, поки існує Кам'янець-Подільська районна бібліотека, працівники Гуменецької публічної бібліотеки на її базі проходять навчання з підвищення кваліфікації (за погодженням).

У Старосинявському районі створено одну громаду, до якої ввійшли всі 45 населених пунктів району. До об'єднання в районі діяла ЦБС. Рішенням сесії селищної ради зазначену ЦБС прийнято із спільної комунальної власності територіальних громад району у власність Старосинявської селищної ради, затверджено Статут. Мережа, штат, організація бібліотечної справи не змінилися. Нову редакцію Статуту Старосинявської ЦБС затверджено рішенням 4-ї сесії Старосинявської селищної ради № 42 від 2 лютого 2016 р. Державну реєстрацію змін до установчих документів юридичної особи «Старосинявська ЦБС» проведено в грудні 2016-го.

У Хмельницькому районі методичне забезпечення бібліотек ОТГ, оброблення літератури для бібліотек 4 об'єднаних територіальних громад – Черноострівської (11 бібліотек), Гвардійської (8), Лісовогринівецької (8), Розсошанської (3) – здійснює центральна районна бібліотека, яка утримується з районного бюджету.

За останні два роки в бібліотеках Хмельниччини відбулося чимало змін. Це засвідчив і Ярмарок бібліотечних ініціатив «Сучасна бібліотека: розвиваємо місцеві громади», який пройшов напередодні Всеукраїнського дня бібліотек у рамках ІХ обласного Форуму бібліотек Хмельниччини «Бібліотек@: знай, мрій, твори» і на якому були представлені кращі історії успіху діяльності бібліотек.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Основы маркетинга : пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1995. – 733 с.

2. Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні [Електронний ресурс] : поста-

нова Каб. Міністрів України від 30 трав. 1997 р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/510-97-%D0%BF> (дата звернення: 06.11.2017). – Назва з екрана.

3. Людям дадуть «мінімальний культурний кошук»: КМУ планує до II кварталу 2017 року розробити і затвердити «мінімальний культурний кошук» (мінімальні стандарти забезпечення культурними послугами) [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: vgoles.com.ua/news/lyudyam_dadut_minimalnyy_kulturnyy_koshuk_262037.html (дата звернення: 21.08.2017). – Назва з екрана.

4. Рекомендації щодо організації надання бібліотечних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого // Бібліотечному фахівцю : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: profy.nplu.org/download.php?lng=uk&pg=1332 (дата звернення: 21.08.2017). – Назва з екрана.

5. Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади [Електронний ресурс] : блог / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Текст. дані. – Режим доступу: oth.nplu.org (дата звернення: 21.08.2017). – Назва з екрана.

6. Зніщенко М. Об'єднані територіальні громади та їх вплив на формування інноваційних бібліотечних процесів в Україні : (за матеріалами Х наук.-практ. конф. «Бібліотека і книга в контексті часу») / М. Зніщенко, Н. Острікова // Бібл. форум: історія, теорія і практика. – 2017. – № 3 (9). – С. 43.

7. Дієва бібліотека – успішна громада!: Програма адвокаційної діяльності Української бібліотечної асоціації на 2017–2021 рр. [Електронний ресурс] / Укр. бібл. асоц. – Текст. дані. – Режим доступу: ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-uba (дата звернення: 21.08.2017). – Назва з екрана.

8. Синиця Н. Організація діяльності публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах: з досвіду Хмельницького обласного відділення УБА (20.10.2016) [Електронний ресурс] / Н. Синиця. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/news/3540-orhanizatsiia-diiialnosti-publichnykh-bibliotek-v-ob-iednanykh-terytorialnykh-hromadakh-z-dosvidu-khmelnytskoho-oblasnoho-viddilennia-uba> (дата звернення: 07.11.2017). – Назва з екрана.

9. VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири», смт. Славське, 1–4 березня 2017 р. Підсумки [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: ula.org.ua/3658-vii-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiia-suchas (дата звернення: 15.08.2017). – Назва з екрана.

10. Поінформована громада – демократична країна: історії успіху бібліотек Хмельниччини за програмою «Бібліоміст» / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. обл. держадмін., Хмельниц. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Островського, Хмельниц. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. – Хмельницький : Заколотний М. І., 2015. – 68 с.